

3. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер; [Перевод с нем.; Общ. ред. и вступ. ст. Б.Н. Бессонова]. – М.: Прогресс, 1988.
4. Вильгельм фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт; [Пер. с нем. / Общ. ред. Г.В. Рамшвили; Послесл. А.В. Гулыги и В.А. Звезгинцева]. – М.: «Прогресс», 2000.
5. Лифинцева Т.П. Философия диалога Мартина Бубера / Т.П. Лифинцева. – М.: ИФРАН, 1999.
6. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / Карл Поппер; [Пер. з англ. Олександр Коваленко]. – К.: Основи, 1994. – Т.1.
7. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів / Л.В. Струганець. – Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2000.
8. Фердинанд де Соссюр. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр; [Редактор Розалия Шор; переводчик А.Сухотин]. – М.: Либроком, 2012.
9. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О.Федик. – Львів: Місіонер, 2000.

* * *

УДК 001.82; –021.51; –024.546; 141.319.8

Людмила Шкіль, канд. філософських наук, доцент кафедри філософської антропології, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Україна, м. Київ

Методологічні засади біоантропології

Досліджується генеза такої галузі філософської антропології як біоантропологія, розкривається методологія як оптимальна діяльність людини.

Ключові слова: антропологія, біоантропологія, методологія, філософська антропологія.

Людмила Шкіль. Методологические принципы биоантропологии

Исследуется генезис такой отрасли философской антропологии как биоантропология, раскрывается методология как оптимальная деятельность человека.

Ключевые слова: антропология, биоантропология, методология, философская антропология.

Ludmila Shkil. Methodological principles of bioanthropology

Investigation of genesis of such industry of philosophical anthropology as bioanthropology is investigated, methodology as optimal activity of man opens up.

Keywords: anthropology, bioanthropology, methodology, philosophical anthropology.

Термін «антропологія» в перекладі з давньогрецької означає «наука про людину» (від слів «антропос» – людина, та «логос» – наука, поняття, вчення, думка). Вважають, що його, як і безліч інших, у науковий обіг увів видатний давньогрецький мислитель IV ст. до н.е. Аристотель: він вживав його стосовно вивчення духовних властивостей людини. Однак у 1501 р. в Лейпцізі з'явилася книга Магнуса Гундта «Антропологія про достойність, природу та властивості людини і про елементи, частини і члени людського тіла», де, як видно з назви, йшлося вже й про фізичні риси людей. З тих пір поняття «антропологія» значно розширилось. Філософська антропологія виокремилась в окремий напрям лише у XX столітті. Від неї пішло багато наукових відгалужень, серед них найбільш недослідженою, особливо в Україні, є біоантропологія.

Серед останніх досліджень присвячених біоантропології можна виділити роботи російських дослідників Б.Т. Григор'яна, П.В. Корнєєва, К.Н. Любутина, болгарського філософа Панчо Русева, де зроблено спробу виокремити і піддати критичному аналізу філософсько-біологічну антропологію в якості самостійної галузі філософської антропології. Проте ґрунтовних досліджень та остаточних висновків щодо того до якої галузі знань – природознавства, біології чи філософської антропології слід відносити біоантропологію немає.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити генезу біоантропології, розкрити методологію як оптимальну діяльність людини, підкреслити спрямованість особистості на прийняття рішень.

Український дослідник В.Козловський вважає, що «інтенсивні дебати стосовно людини, її природи і походження розгорнулися саме в другу половину XVIII ст. під впливом значних успіхів природничих наук, зокрема, досягнень наук біологічного циклу (зоології, фізіології, антропології тощо) розгорнулися Великою мірою це було спричинено першими, вельми успішними науковими класифікаціями природного світу [4, с.31].

Біоантропологія або ще як її по-іншому називають, фізична антропологія вивчає людські фізичні характеристики. Дві най-

більш визначні характеристики людських істот – це є великий мозок та здатність до прямоходіння.

Фізичні антропологія вивчають як людські істоти різняться між собою фізично на прикладі кров'яних тілець, різних кольорів шкіри та спадкових хвороб. Вони також аналізують вплив харчування на людську поведінку. Деякі фізичні антропологія вивчають те, як соціальна активність людей поєднується з їхньою їжею і кліматом і як все це впливає на тривалість людського життя.

Фізична антропологія має декілька основних розділів. З великою часткою умовності можна говорити про існування антропології історичної (досліджує історію і праісторію різноманіття людини) і антропології географічної (досліджує географічну варіабельну людини).

В якості самостійної наукової дисципліни фізична антропологія сформувалася у другій половині XIX ст. Практично одночасно в країнах Західної Європи і в Росії були засновані перші наукові антропологічні товариства і стали видаватися перші спеціальні антропологічні роботи. Серед основоположників наукової антропології – видатні учені свого часу: Д.Анучин, Д.Бер, П.Брок, А.Богданов, П.Топинар та ін.

Українська дослідниця Ольга Борисова вважає, «що усією своєю величезною масою сьогодені антропологія тисне на всі науки про людину й змушує їх змінюватися. Вона, дійсно, стала філософією, бо впливає на світогляд науковців, ламає старі парадигми й змушує науки розривати усталені стереотипи. Цей процес проявив, насамперед, великі недоліки самої філософії, бо вона, виходить, не справляється зі своїм головним призначенням – давати світоглядні орієнтири наукам, формувати парадигми, визначати розвиток наук у певній перспективі. Філософія явно відстала від динамічного процесу розвитку самої наукової думки. Сформувалася прогалина в методології наукового пізнання, яку тут же заповнила собою антропологія» [1, с.8–9]. Але це звинувачення, щодо філософії можна розглядати і як вказівку до вдосконалення як її завдань так і методології.

До періоду становлення фізичної антропології відноситься розробка загальних і приватних антропологічних методик, формуються специфічна термінологія і самі принципи досліджень, відбуваються накопичення і систематизація матеріалів, що стосуються питань походження, етнічної історії, расового різноманіття людини як біологічного виду.

Російська антропологічна наука вже до початку XX ст. була самостійною дисципліною і мала своєю основою безперервну наукову традицію комплексного підходу до дослідження людини.

Загалом фізична антропологія – це наука про будову людського тіла, про різноманіття його форм.

Різноманіття людини в часі і просторі складається з проявів великого числа найрізноманітніших рис і ознак. Антропологічна ознака – це будь-яка особливість, що має конкретний стан (варіант), по якому виявляється схожість або відмінність між індивідами.

Спеціальні розділи антропології присвячені дослідженню генетичних, молекулярних, фізіологічних систем ознак, досліджується морфологія на рівні органів і їх систем, на рівні індивіда. Мінливість цих характеристик досліджується на надіндивідуальному популяційному рівні.

Завдання фізичної антропології – науковий опис біологічної різноманітності сучасної людини і інтерпретація причин цієї різноманітності. Загалом виділяють такі методи дослідження:

- а) морфологічні;
- б) генетичні (особливо популяційної генетики);
- в) демографічні (зв'язок демографії з популяційною генетикою);
- г) фізіологічні і морфофізіологічні (екологія і адаптація людини);
- д) психологічні і нейропсихологічні (антропологія і проблема виникнення мови і мислення; расова психологія);
- е) етнологічні (приматологія і виникнення людського суспільства і сім'ї);
- ж) математичні (біологічна статистика і її роль для усіх розділів антропології).

Не можна не погодитися з вітчизняною дослідницею Ольгою Борисовою, що «антропологія перестала бути вузьким тематичним напрямком, як було раніше. За межі біологічної науки вона вже давно вийшла, й нині являє собою вже не просто більше гуманітарну, ніж природничу науку, а особливо філософію, особливий погляд на світ, якому підлягає буквально все – не обов'язково існує в минулому, а й існує нині, бо всі ми невидимими нитками міцно пов'язані з минулим людства. Ось чому ми можемо зустріти антропологію насилля, візуальну антропологію, кіберантропологію тощо. Антропологія зростає як сніговий ком» [1, с.8].

Українська дослідниця Т.Забута з приводу цього відзначає, що «визначити фізичну антропологію як науку, що займається

природним вивченням людини, було б не зовсім коректно. Адже останні фази еволюції людства, – ті, які диференціювали раси homo sapiens, і навіть етапи, які до цього призвели, – відбувалися в умовах, що значно відрізняються від тих, котрі управляли розвитком інших живих видів. Тільки–но людина оволоділа мовою і дуже складними знаряддями праці, вона сама визначила особливості своєї біологічної еволюції, не завжди це усвідомлюючи» [3, с.1].

Ідейними джерелами філософської антропології стала філософія німецького романтизму та філософія життя. Представники філософської антропології широко застосовували принципи трансценденталізму Імануїла Канта та неокантіанства. Особливий вплив на подальший розвиток філософської антропології мала праця І.Канта «Антропологія з прагматичної точки зору». Трансценденталізм феноменології Едмунда Гуссерля та Мартіна Хайдеггера застосовувався для методологічного обґрунтування і безпосереднього аналізу різноманітних проявів суті людини, її діяльності та життя.

Арнольд Гелен розробляє біопсихічну концепцію людини. Макс Шеллер, виділяючи ряд ступенів буття людини, першою серед яких є «життєвий порив», підкреслює відмінність людини від тварини, а також той факт, що «дух», духовність підіймає людину над зовнішню–вітальною характеристикою життя.

Згодом історично склався розподіл фізичної антропології на три відносно самостійні області дослідження:

– антропогенез (від грец. anthropos – людина, genesis – розвиток) – область, що включає широкий спектр питань, пов'язаних з біологічними аспектами походження людини. Це морфологія людини, що розглядається в часі, вимірюваному геологічним масштабом;

– расознавство і етнічна антропологія, що вивчають схожість і відмінності між об'єднаннями людських популяцій різного порядку. По суті, це та ж морфологія, але що розглядається в масштабі історичного часу і в просторі, тобто на усій поверхні земної кулі, населеній людиною;

– власне морфологія, що вивчає варіації будови окремих органів людини і їх систем, вікову мінливість організму людини, його фізичний розвиток і конституцію.

Як вірно відзначає Т.Забута, що «фізична антропологія, – хоча вона й звертається до знань і методів, що їх запозичено у природничих наук, – підтримує особливо тісний зв'язок із науками соціальними. У якнайширшому плані вона зводиться до вивчення анатомічних і фізіологічних трансформацій, які для певного виду живих істот є наслідком виникнення соціального життя, мови, системи цінностей, або, узагальнено, культури» [3, с.1].

Німецький філософ Арнольд Гелен, один із співзасновників філософської антропології, велику частину своїх досліджень присвятив саме біоантропології. Цікавим у його концепції є те, що у своїй книзі «Людина. Її природа і місце в світі» людину він називає недосконалою істотою і обґрунтовував це твердження тим, що у порівнянні з тваринами людина має менше інстинктів та засобів виживання і не може вести тільки природне існування, людина не закріплена в своїй біологічній організації.

Специфічна людська біологія робить людину відкритою світу. Щоб вижити, людина, на думку Гелена, повинна діяти, недосконалість є джерелом людської активності, діяльності по створенню культури, що компенсує споконвічну біологічну неповноцінність людини. Вона сама обирає способи пристосування, перетворюючи природу згідно з своїм задумом. Саме культура компенсує, – вважає А.Гелен, – природну недостатність людини. При цьому культура в його розумінні – не є щось внутрішнє, невіддільне від людини, це всього лише тло, щось зовнішнє, що існує саме по собі. Так, наприклад, А.Гелен стверджує, що техніка компенсує недосконалість людини в її відношенні до природи, техніка – це гігантська машина, що вимагає життя і його руйнує.

Найважливішу роль в поведінці людини, на думку Гелена, відіграють біологічні механізми, інстинкти агресивності і взаємності. Оскільки людина в силу своєї «недосконалості» є нестабільною істотою, то в природі вона незмінно протидіє іншій людині. Культура (держава й інші соціальні інститути) знімає надлишок прагнення людини, частково нейтралізуючи цю ворожість людини до інших людей. Гелен розвиває думку про те, що людина обтяжена потребою вирватися з–під тиску ззовні (світу культури), ця потреба закладена в ядрі його конституції. Однак світ культури (різного роду соціальні інститути) рішучим чином протидіє цьому.

Важливе місце в антропологічній теорії Гелена відводиться і питанню про те, як виживає людина. На його думку, життя людських співтовариств регулюється декількома основними інстинктами (він називає їх також соціальними регуляторами). Ці інстинкти є і в тварин, і в людей, і вони піддаються об'єктивному біологічному опису. А.Гелен виділяє три основних регулятори–інстинкти: інстинкт турботи про потомство; інстинкт милування

перед квітучим життям і жаль перед життям що гине; інстинкт безпеки.

У результаті впливу цих інстинктів у людини формується три етоси біологічного походження, що визначають солідарність чи конфліктність громадського життя людей. Так, наприклад, з інстинкту турботи про потомство виростає ідеологія гуманізму, а з інстинкту милування і жалю – етика споживання. З інстинкту безпеки виникає держава, формується етика «закону і порядку». Соціальний стан людини, вважає Гелен, багато в чому визначається видом того чи іншого інстинкту, його розвитком. Так, наприклад, породжена інстинктом милування, етика споживання спочатку була властива тільки буржуа; тепер же її прийняли практично всі інші соціальні групи, а із синтезу ідеології гуманізму – поглядів інтелектуалів і етики споживання – виникає ідея соціалізму. Таким чином, у філософсько–антропологічній теорії Гелена можна бачити як «біологічна недосконалість» людини визначає і його самого і його соціальне життя.

А.Гелен вважає, що «досить одного погляду на історію і сучасність, щоб побачити інтенсивність людської діяльності, що повністю перетворює вигляд Землі, настільки неописовно, що і з цього боку підтверджується враження, яке кожному знайомо на власному досвіді: ця діяльність далеко виходить за межі того, що вимагалося б для простого продовження і збереження життя. Людину прямо–таки тягне за межі простого біологічного мінімуму потреб. Сюди додається те, що звершення, за допомогою яких самозберігається людина, мають тривалий характер, вони не залежать від періодичних ритмів природи, і, відповідно до зробленого вище спостереження, що органічні потреби входять в спонукання до дій, немає ніякої специфічнозначимої періодичної ритміки цих елементарних спонукань. Періодичність інстинктивної ритміки б велику дисгармонію в постійно діяльну істоту [2, с.196]. Отже, з поглядів А.Гелена випливає, що людини ніби на підсвідомому, якомусь генетичному рівні закладено прагнення опанувати природу, підкорити її собі, вийти за її межі. Мабуть з цим і були пов'язані дослідження космосу, прагнення побачити на власні очі інші планети та переконатися у тому, що ми у цьому світі – єдині розумні істоти, які наділені свідомістю.

Вітчизняна дослідниця В.Щербина прийшла до висновку, що «розвиток біотехнологій (зокрема генної інженерії) призведе до поглиблення впливу людини на тваринне царство та потребуватиме розвитку досліджень у цьому напрямку, оскільки антропомі ознаками будуть характеризуватися більше різновидів тварин, ніж у наш час [5, с.164]. Тобто В.Щербина вважає, що не тільки людина буде постійно вдосконалюватись, а й у тваринному світі ми будемо спостерігати процеси еволюції та вдосконалення, причому настільки, що тварини теж будуть наближатися за своїм розвитком до людини.

Отже, біоантропологія є самостійною галуззю філософських наук. Антропологія досліджує історичні і географічні аспекти мінливості біологічних властивостей людини (антропологічні ознаки). За своїм змістом вона відноситься швидше до кола історичних дисциплін, а в методологічному відношенні її можна віднести як до сфери філософської антропології так і частково до сфери біології. Проте остаточне з'ясування цього питання потребує подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Борисова О. / Соціально–історична антропологія: Електронний навчальний посібник / Ольга Борисова. – Луганськ, 2009.
2. Гелен А. О систематике антропологии / Арнольд Гелен // Проблема человека в западной философии. – М.: Наука, 1988 – С.152–201.
3. Забута Т.В. Генеза антропологии від фізичної до структурної: історико–філософська ретроспекція / Забута Т.В. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://intkonf.org/kpn-zabuta-tv-geneza-antropologiyi-vid-fizichnoyi-do-strukturnoyi-istoriko-filosofska-retrospektsiya/>
4. Козловський В. Про витоки і базові концепти фізичної антропології І.Канта / Козловський Віктор – Магістеріум. Історико–філософські студії. – Вип.39.
5. Щербина В.М. Кіберкомунікативний континуум як антропологічний чинник / Щербина В.М. – Вісник мариупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія, 2011. – Вип.1.

* * *